

УДК 373.32
Ш43

Серія «Посібник для вчителя»

Шелкова Л. М.

Ш43 Збірник диктантів і творчих робіт з української мови. 3–4 класи [Текст] / Л. М. Шелкова. — Х. : Вид. група «Основа», 2020. — 176 с. — (Серія «Посібник для вчителя»). ISBN 978-617-00-3862-3.

Збірник укладено відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти та вимог освітніх програм з української мови Нової української школи.

Продумана система цікавих та незвичайних диктантів, послідовний відбір орфографічного матеріалу роблять цей збірник корисним для всіх, хто навчає дітей української мови. Тексти диктантів можна використовувати в класах з різним рівнем підготовки учнів.

Завдання збірника можна застосовувати на етапах закріплення знань з української мови, а також для їхньої діагностики.

Для вчителів початкової школи, учнів 3–4-х класів та їхніх батьків.
УДК 373.32

Навчальне видання

ШЕЛКОВА Лариса Миколаївна
ЗБІРНИК ДИКТАНТІВ І ТВОРЧИХ РОБІТ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. 3–4 КЛАСИ

Головний редактор *Н. Ф. Юрченко*
Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *Є. С. Островський*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 13.03.2020. Формат 60×90/16. Папір газет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,0. Зам. № 20—03/16—05.

ТОВ «Видавнича група “Основа”».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018.
Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.
Тел. (057) 731-96-34. E-mail: office1@osnova.com.ua
osnova.com.ua, book.osnova.com.ua

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК».
Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. (057) 703-12-21.
www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua
ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

ISBN 978-617-00-3862-3

© Шелкова Л. М., 2020
© ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ТРЕТІЙ КЛАС	6
Тема. Мова і мовлення	6
Тема. Текст	9
Тема. Речення. Члени речення	12
Тема. Розділові знаки у спонукальних реченнях. Звертання	15
Тема. Слово. Значення слова. Спільнокореневі слова і форми того самого слова	18
Тема. Синоніми, антоніми, багатозначні слова	22
Тема. Будова слова. Префікс, корінь, суфікс і закінчення	27
Тема. Орфограми, пов'язані з будовою слова. Слова з префіксами роз-, без-, з- (с-)	33
Тема. Слова з ненаголошеними голосними [e], [и] в корені	36
Тема. Іменник	40
Тема. Власні та загальні іменники	47
Тема. Рід і число іменників	52
Тема. Прикметник	57
Тема. Змінювання прикметників за родами та числами	62
Тема. Числівник	66
Тема. Дієслово. Правопис не з дієсловами	70
Тема. Змінювання дієслів за часами	75
ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС	81
Тема. Мова і мовлення	81
Тема. Текст	84
Тема. Речення. Однорідні члени речення	88
Тема. Слово. Значення слова. Слова з прямим і переносним значеннями	94
Тема. Синоніми. Антоніми. Багатозначні Слова	97
Тема. Фразеологізми. Застарілі й нові слова	99
Тема. Слова із сумнівними приголосними	103
Тема. Слова з апострофом після префіксів. Слова з префіксами пре- і при-	106
Тема. Іменник. Початкова форма іменників	108
Тема. Рід і число іменників	111
Тема. Відмінювання іменників	114
Тема. Чергування приголосних звуків [г], [к], [х] та [з'], [ц'], [с'] перед закінченням	121
Тема. Чергування голосного звука [і] з [о], [е]	125
Тема. Родовий, давальний, орудний і місцевий відмінки іменників жіночого та чоловічого роду	127
Тема. Прикметник	130
Тема. Найуживаніші прикметники на -ський, -цький, -зький	135
Тема. Змінювання прикметників за числами та родами	138
Тема. Відмінювання прикметників	141
Тема. Числівник	143
Тема. Особові займенники	148
Тема. Дієслово	152
Тема. Неозначена форма дієслова	157
Тема. Час дієслова	159
Тема. Змінювання дієслів за особами та числами у формі теперішнього і майбутнього часу	164
Тема. Не з дієсловами	170
Тема. Прислівник. Сполучник	172
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	176

ПЕРЕДМОВА

Успішне вивчення дитиною програмового матеріалу неможливе без активізації пізнавальних інтересів. Але цього важко досягти традиційними прийомами та видами робіт. Це й спонукало створити добірку нетрадиційних диктантів для учнів. Диктанти — активна форма тренувальних вправ, що вимагає уваги, зосередженості, активної розумової діяльності. Диктанти є одним із найбільш ефективних засобів формування культури усного й писемного мовлення. Наведені нижче диктанти не тільки виконують навчальну функцію, а й розвивають в учнів інтерес до навколишнього світу, розширюють кругозір, спонукають до творчості, сприяють розвитку в учнів продуктивного мислення. Мета збірника — формування в учнів орфографічних, комунікативних, навичок, навичок само- та взаємоконтролю. Навчальний матеріал згруповано за мовними темами, відповідно до програми 3-го та 4-го класу. До кожної теми дібрано декілька видів диктантів, найбільш вдалих та доцільних для певної теми.

Збірник стане у пригоді як учителям початкових класів та вихователям ГПД, так і батькам, які організують із дитиною самостійну роботу.

У збірнику наведено такі види нетрадиційних диктантів.

Диктант «Морфемний». Учитель пропонує дітям записати слово, виписати з нього певну морфему і скласти з нею нове слово. Потім учні складають речення із новим словом.

Диктант «Тематичний». Учитель диктує слова, пов'язані за змістом. Потім пропонує учням записати узагальнювальне слово та скласти з ним речення.

Диктант «Плутанка». На дошці чи екрані розміщено слова, у яких переставлено склади. Діти відновлюють правильний порядок складів і записують утворені слова.

Диктант «Словниковий». Діти пишуть слова під диктування, перевіряють написане, підкреслюють орфограми. Під час перевіряння, звертаються за інформацією до вчителя щодо написання певного слова, або користуються словниками чи підручниками. Оцінюючи такі диктанти, учитель враховує тільки не виправлені учнем помилки.

Диктант «Асоціативний ланцюжок». Учитель наводить ключове слово, а діти добирають і записують слова, що асоціюються із запропонованим словом.

Диктант «Блискавка». Диктант складається з коротеньких речень. Учитель читає речення один раз, учні повторюють його і пишуть самостійно. Перевіряти краще взаємно в парах, або за зразком на дошці чи екрані.

Диктант «З продовженням». Текст такого диктанту учні пишуть упродовж кількох уроків. Записується диктант логічно завершеними частинами. На наступному уроці перед записом нової частини, учитель повторює попередньо записані частини тексту, аби нагадати дітям зміст записаних частин.

Диктант «Загадковий». Учитель загадує загадки, учні записують лише слова-відгадки. Потім перевіряють диктант у будь-який спосіб: звіряють із записами на дошці чи екрані, здійснюють взаємоперевірку в парах тощо.

Диктант «Фразеологічний». Матеріалом для цих диктантів є прислів'я, приказки, фразеологічні звороти, порівняння. Завдяки їм діти не тільки закріплюють вивчений граматичний матеріал, а й долучаються до скарбниці народної творчості.

Диктант-вірш. Учитель диктує рядки з вірша, а учні записують тільки останнє слово кожного рядка. Або ж записують вірш і виконують завдання.

Диктант «Перевіряю себе». Діти записують текст, перевіряють написане, підкреслюють сумнівні для себе місця в тексті. Під час перевіряння вони звертаються за інформацією до вчителя щодо написання певного слова, або користуються словниками чи підручниками. Оцінюючи такі диктанти, учитель враховує тільки не виправлені учнем помилки.

Диктант-гра. Проводиться у формі мовленнєвої гри. Завдяки мовленнєвим іграм учні застосовують на практиці свої знання та вміння.

Диктант «Для допитливих». Тексти таких диктантів мають загальний розвивальний характер і сприяють розширенню кругозору дитини в різноманітних галузях знань. Цікава інформація про навколишній світ подається в них у доступній формі, що сприяє легкому її засвоєнню.

Диктант повторної дії. Диктанти такого виду передбачають повторне написання вже записаного на попередніх заняттях тексту тими учнями, які припустилися помилок першого разу. З таким учнями вчитель аналізує причини помилок, проводить роботу над помилками. Потім текст записують повторно з наступною самоперевіркою.

»—————«

Диктант взаємної дії. Проводять такий диктант у парах, або малих групах. Учні по черзі диктують текст диктанту одне одному, самостійно перевіряють, пояснюючи правопис певних слів.

Диктант «Вибірковий». Учні виписують із продиктованого тексту тільки певні його частини (слова, групи слів, речення).

Диктант «Малюнковий». Під час написання таких диктантів учитель не вимовляє слово, а показує відповідний малюнок. Учні самостійно перевіряють правильність написання слів за зразком на дошці або екрані.

Диктант «Творчий». Під час виконання такого диктанту діти вносять конкретні, вказані вчителем, зміни в продиктований текст.

ТРЕТІЙ КЛАС

Тема. Мова і мовлення

Диктант «Блискавка»

1. Яка мова, така й душа. 2. Слово, наче птах, народжується з крилами. 3. Державна мова — це мова держави. 4. Грубі слова — це ознака невихованості. 5. Не кидай слова на вітер. 6. Будь господарем своєму слову. 7. Рідна мова дорога людині, як саме життя. 8. Мова — це засіб спілкування між людьми.

Диктант «Асоціативний ланцюжок»

Самостійно доберіть і запишіть асоціації до наведеного слова.

Мовлення — ... *(мова, слово, спілкування, бесіда, розмова, співбесідник, культура, ввічливість, думка).*

Диктант «Плутанка»

До аченняпоб, будь скала, кудяю, чтевиба, оброїд ічно, ро-
годоб ядн, гоносмач. *(До побачення, будь ласка, дякую, вибачте,
доброї ночі, доброго дня, смачного.)*

Диктант «Фразеологічний»

1. Щасливою і красивою людина в праці стає.
2. Щоб доволі мати, потрібно рано вставати.
3. Маленька праця краще, ніж велике безділля.
4. Від теплого слова і лід тане.
5. Де мало слів, там більше діл.
6. Шабля раниць тіло, а слово — душу.
7. Гостре словечко коле сердечко.
8. Пуста мова не варта доброго слова.
9. Слово мов горобець, як вилетить, то його вже не спіймаєш.
10. Слово — не стріла, а глибше раниць.
11. Словами і туди, і сюди, а ділами нікуди.

Диктант «Морфемний»

Візьміть частини наведених слів, утворіть із них нові слова та складіть з ними речення.

- Перший склад слова «вирій», додайте корінь та суфікс слова «схований» та останні чотири літери слова «гість». (*Вихованість.*)
- Перший склад слова «молоко», першу літеру слова «вода», другий склад слова «зелений», останній склад слова «знання». (*Мовлення.*)
- Перший склад слова «кулька», четвертий та п'ятий склади слова «макулатура». (*Культура.*)

Диктант «Тематичний»

Послухайте сполучення слів. Запишіть узагальнювальне словосполучення та складіть із ним речення.

Добрий день, до побачення, будь ласка, дякую, вибачте, доброї ночі, смачного, вітаю, навзаєм. (*Ввічливі слова.*)

Диктант «Вибірковий»

Випишіть речення зі словом «кобзарі».

Кобзарі

Кобзарі — це мандрівні музики, співці. Вони були зовсім маленькою, але особливою часточкою нашого народу. Кобзарі не мали ласки від долі — майже всі були невидючі. Їх вогдили білим світом хлопчики-поводирі. Ходив кобзар від міста до міста, від села до села. Слухав, як живуть прості люди, й оспівував їхні жалі й радощі у своїх піснях. Часто кобзарів брали із собою в бойові походи козаки. Кобзарева пісня була сильнішою за будь-яку зброю.

(70 слів)

За Анатолієм Григоруком

Диктант «Творчий»

Доповніть речення. Скористайтеся словами з довідки.

Мова — це найдорожчий скарб кожного народу. Спілкування людей між собою усно чи на письмі — це Завжди шануй, бережи і збагачуй свою повинно бути правильним і зрозумілим.

Довідка: мовлення, мову, письмо.

Диктант «Для допитливих»

Народні погляди на культуру мовлення

1. Що маєш казати — наперед обміркуй. 2. Не хочеш почути поганих і дурних слів, не кажи їх сам. 3. Умієш говорити — умій слухати. 4. Коли сам добре не знаєш, то не говори. 5. Дав слово — дотримай його.

(32 слова)

Кораблі

Слово «корабель» походить від слова «кора». Ще слов'яни плавали в легких човнах, обшитих березовою корою. Давно зітліли ті човни. А от слово живе й сьогодні. На зміну берестяним човнам прийшли дерев'яні. Веслярів замінили вітрила. На вітрилах кораблі сміливо мчали морями й океанами.

Часи вітрильників давно минули. Морями пішли пароплави. Найновіші кораблі рухає атомна енергія. Називаємо ми їх атомними.

(58 слів)

Диктант «Перевіряю себе»

Україна наша ненька

Ти живеш в Україні. У тому краю, де співають солов'ї та виграють на сонці пшеничні лани. Де веселими хвилями котиться Дніпро. Де вирости Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Твій рід український. А ти — українець. Бережи свій рід, свою рідну Україну!

(41 слово)

Рідна мова

Україна — це милозвучна рідна мова, мамина колискова, вишитий рушник, задушевна лірична пісня. Народна мудрість говорить: «Рідна мова дорога людині, як саме життя».

Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ані людської вихованості, ані духовної культури.

Мову чудову дав нам народ і наказав пильно, свято оберігати її чистоту.

(52 слова)

Тема. Текст

Диктант «Асоціативний ланцюжок»

Самостійно доберіть і запишіть асоціації до наведеного слова.

Текст — ... *(оповідання, розповідь, опис, міркування, речення, абзац, заголовок, думка).*

Диктант «Плутанка»

кСте, головокза, чинза, кацівкін, мате, ченняре, зацаб.
(Текст, заголовок, зачин, кінцівка, тема, речення, абзац.)

Диктант «Морфемний»

Візьміть частини наведених слів, утворіть з них нові слова та складіть з ними речення.

- Першу літеру слова «оса», перший склад слова «посадити», перший склад слова «відро» та останні чотири літери слова «змагання». *(Оповідання.)*
- Перший склад слова «розмова», другий склад слова «господар», перші дві літери слова «візок» та останні дві літери слова «молодь». *(Розповідь.)*
- Першу літеру слова «олівець», корінь слова «писати». *(Опис.)*

Диктант «Тематичний»

Прослухайте слова. Запишіть узагальнювальне слово та складіть із ним речення.

Заголовок, зачин, основна частина, кінцівка, головна думка, група речень, абзац. *(Текст.)*

Диктант «Творчий»

Доберіть заголовок до тексту.

(Пташина сім'я. Горобчики. Дбайливі батьки.)

За віконцем малі горобчики мостять гніздечко. По пір'їнці та соломинці носять вони під покрівлю. Ось гніздечко і готове. Сидять горобчики по черзі на маленьких яєчках.

П'ятеро гороб'яток вилупилось у гніздечку. Дзьобики у них жовті та м'якенькі. А замість пір'ячка тільки ріденький пушок. Цілими днями носять батьки своїм маляткам їжу. День за днем в'яне і згасає пишне літо.

(60 слів)

Диктант «З продовженням»

Визначте частини тексту: зачин, основна частина і кінцівка.

Колючий «марафонець»

Бабуся знайшла їжачка з перебитою ніжкою. Принесла його додому йвилікувала. Топа зник до квартири, охоче йшов на поклик. Їжак дуже сподобався онучці.

Довелося бабусі розлучитися з улюбленцем. Звірятко привезли в місто. Однак Топа не визнав нових господарів. Він не торкався їжі, поводився неспокійно. Через кілька днів його випустили в парк.

Яким же було здивування бабусі, коли через два місяці вона побачила Топу, який бадьоро дріботів їй на зустріч. За шістдесят днів дороги колючий «марафонець» подолав відстань у сімдесят кілометрів.

(80 слів)

Диктант «Перевіряю себе»

Пасіка

У вишневому саду стоїть велика пасіка. Рівними рядами розташувалися маленькі дерев'яні будиночки. Це велика пасіка. У вуликах живуть дружні бджолині сім'ї. Бджоли дуже працюваті. З раннього ранку до пізнього вечора збирають вони солодкий нектар. У вуликах бджоли перетворюють його на запашний мед.

» _____ «
Мед корисний дорослим і дітям для здоров'я. Обов'язково їжте його!

(53 слова)

Диктант «Вибірковий»

Випишіть речення зі словом «Україна».

Українська культура

Культура. Насамперед вона дала змогу Україні стати Україною. Творчість таких духовних велетів як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський та ще багатьох самовідданих високообдарованих синів і дочок нашого народу, сформували нас як націю. Вони забезпечили Україні гідне місце у сім'ї європейських народів.

(46 слів)

Диктант «Для допитливих»

Наші предки

Ми — українці. А нашими предками були слов'яни. Жили вони спочатку в лісах, полювали на звірів, ловили в озерах рибу. Потім почали розводити худобу, вирощувати хліб. Навчилися різноманітних ремесел. Слов'яни утворювали окремі племена. Вони згуртувались навколо Києва й утворили свою державу — Київську Русь.

(52 слова)

Диктант взаємної дії

Вишитий рушник

Вишитий рушник — символ українського народу. Він був неодмінним атрибутом багатьох обрядів. З рушником зустрічали дорогих гостей, виходили в поле чи справляли обжинки. Дівчина подавала рушник на знак згоди при сватанні. Молоді ставали на рушник під час шлюбного обряду. З рушником проводжали в останню дорогу. Вишивали їх у різні способи і різни-ми кольорами. Найчастіше — червоним і чорним.

(57 слів)

З журналу

Тема. Речення. Члени речення

Диктант «Блискавка»

Підкресліть спонукальні речення. У розповідних реченнях підкресліть підмет і присудок.

1. Не вчи ученого їсти хліба печеного. 2. Хочеш їсти калачі — не сиди на печі. 3. Полохливий заєць і пенька боїться. 4. Одна рука у долоні не плескає. 5. Потяглися хмари смугами — чекай дощу. 6. Взимку сонце світить та не гріє.

Диктант «Плутанка»

Речення: Ре, пшавра, придоксу, метпід, мако, нятанзвер. (Речення, крапка, присудок, підмет, кома, звертання.)

Диктант «Тематичний»

Прослухайте слова. Запишіть узагальнювальне слово та складіть із ним речення.

Звертання, розділові знаки, знак питання, знак оклику, крапка, розповідне, питальне, спонукальне, підмет, присудок. (Речення.)

Диктант «Вибірковий»

1. Випишіть одне розповідне, одне питальне, одне спонукальне речення.

Наш хліб

Ти знаєш що таке хліб? Хліб — це наше життя, наше багатство. Без хліба люди — сироти, а земля — страждальниця. У хлібину вкладено велику працю багатьох людей.

Шануйте працю хліборобів. Бережіть хліб!

2. З поданих речень випишіть словосполучення – підмет та присудок із кожного речення.

До лісу прийшли учні другого класу. Хлопчики збирали сонові шишки і жолуді. Дівчатка назбирали листя для аплікацій. Діти поводилися чемно.

»—————«
Біля нашого села тече широка річка. Високі берези шумлять над берегами річки. Ми любимо природу рідного краю.

Диктант «Творчий»

1. Поділіть текст на речення. Поставте у кінці кожного речення правильний розділовий знак.

Багато пташок залишається у нас зимувати чи знаєте ви цих пташок а як допомагаєте їм

2. З поданих слів складіть речення.

1. Козулень, деревом, під, причаїлося, маленьке.
2. Струмка, лось, лісовою, до, поспішає, стежиною.
3. Дощ, іти, рясний, вранці.
4. Хлопці, біля, річки, стояли, з вудками.
5. Дівчина, книжка, цікава, читати.
6. Учні, на уроці, розмовляти, голосно.
7. Учителька, випити, чай, запропонувати, дівчатка.

Диктант взаємної дії

Синичка

Випав перший сніг. Діти повісили на березі годівничку. Прилетіла до неї жвава синичка. Схопила в дзьоб гарбузове насіння і ну його клювати. А тут і горобці з'явились у їдальні. Угледіла синичка їх на годівничці. Заметушилась і пір'я настовбурчила. Присіла біля насіння, дзьобом сердито клацає.

Подзьобали горобці крихт на землі та й полетіли далі.

(53 слова)

Диктант-гра

Допиши підмет!

Учитель читає речення без підмета. Учні записують речення, вставляючи підмет. Виграє той, хто правильно добере всі підмети чи відгадає підмети, наявні в реченнях учителя.

1. По розлогих ялинках стрибали ... (білки).
2. До порту підійшов великий ... (корабель).

3. На сніговій білій ковдрі стрибали ... (*зайці*).
4. На деревах червоніють ... (*черешні*).
5. У синьому морі темніє прозора, глибока ... (*вода*).
6. Зашуміло широке житнє ... (*поле*).

Спіймай підмет та присудок!

Учитель читає речення, учні «ловлять» підмет одним оплеском у долоні, а присудок — двома.

1. Восени птахи відлітають у вирій.
2. У лісі лунає веселий спів.
3. Пишається над водою червона калина.
4. Поблискують черешеньки в листі зелененьким.
5. Черешеньки ваблять очі діточкам маленьким.
6. У глибокому озері жила маленька срібляста рибка.
7. По тому самому озеру плавав великий лебідь.
8. Темним лісом ішов дід. За ним слідом біг собака. Дід загубив рукавичку.

Диктант «Перевіряю себе»

Підкресліть окличні та питальні речення.

Твоя Батьківщина

Рідний край! Дорога серцю земля наша. Безмежні степи, зелені ліси й доли, високі та блакитні небеса! Хіба є що на світі краще за це довкілля? Хіба є що на світі дорожче за Вітчизну? Рідний дім, гостинна ласкава оселя. Тут ти народився, вперше побачив світ, уперше ступив крок. А за порогом відкрився чарівний світ. Біля вікна ростуть мальви, соняшник, вишня. Ти розумієш, що це — твоя Батьківщина! Від батьківського порога вона бере свій початок.

(63 слова)

О. Р. Гемзюк

Диктант «З продовженням»

Підкресліть підмет і присудок у другому реченні кожного абзацу.

Народний герой

Це було ще за часів кріпацтва. Кармелюк ненавидів панів і завжди допомагав бідним людям. Часто якийсь бідак виходить